

УДК 338.48:331.101.262

ПАРИТЕТНІСТЬ МІЖГАЛУЗЕВИХ ВІДНОСИН ТА РОЗШИРЕНЕ ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В АПК

Н. Василенька, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Василенька Н. Паритетність міжгалузевих відносин та розширене відтворення трудового потенціалу в АПК

Проведено аналіз соціально-економічних аспектів впливу паритетності міжгалузевих відносин в АПК на процеси відтворення трудового потенціалу сільських регіонів. Наведено систему показників комплексної оцінки паритетності міжгалузевих відносин в АПК. Обґрунтовано напрями державної підтримки щодо досягнення паритетності міжгалузевих відносин та розширеного відтворення трудового потенціалу в АПК.

Ключові слова: міжгалузеві відносини, паритет, економічний обмін, трудовий потенціал, розширене відтворення, сільські регіони, АПК.

Vasylenka N. Interbranch relations parity and labor potential expanded reproduction in AIC

The analysis of the social and economic aspects of interbranch relations parity in agriindustrial complex (AIC) impact on the labor potential reproduction processes in the rural areas was done. The system of indexes of interbranch relations parity in AIC complex evaluation is shown. The governmental support directions of interbranch relations parity and labor potential expanded reproduction in the AIC achieving are substantiated.

Key words: interbranch relations, parity, economic exchange, employment potential, expanded reproduction, rural areas, agriculture.

Василенька Н. Паритетность межотраслевых отношений и расширенное воспроизводство трудового потенциала в АПК

Проведен анализ социально-экономических аспектов воздействия паритетности межотраслевых отношений в АПК на процессы воспроизводства трудового потенциала сельских регионов. Приведена система показателей комплексной оценки паритетности межотраслевых отношений в АПК. Обоснованы направления государственной поддержки для достижения паритетности межотраслевых отношений и расширенного воспроизводства трудового потенциала в АПК

Ключевые слова: межотраслевые отношения, паритет, экономический обмен, трудовой потенциал, расширенное воспроизводство, сельские регионы, АПК.

Постановка проблеми. Завдання поступового переходу до принципів зрівноваженого розвитку сільськогосподарського виробництва зумовлює підвищену увагу до проблем ефективного використання та відтворення задіяних у ньому складових економічного потенціалу галузі, важливе місце серед яких належить трудовому. У процесі розширеного відтворення трудового потенціалу відтворюються і вдосконалюються самі виробничі відносини, які в перехідному періоді значно ускладнилися через порушення

еквівалентності обміну між містом і селом. Очевидно, досягнення рівних умов для відтворення трудового потенціалу села, відтворення і зростання основного капіталу агросфери можливе лише за умови забезпечення паритетності економічних відносин сільського господарства з іншими галузями АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема паритетності міжгалузевих відносин доволі часто піднімається у наукових дослідженнях актуальних проблем розвитку АПК. Її розглядають у контексті ціноутворення на

сільськогосподарську продукцію [1; 2], еквівалентного обміну в АПК [3; 4], досягнення конкурентоспроможності галузі [5; 6] тощо. Водночас вплив диспаритету міжгалузевих відносин в АПК на можливості розширеного відтворення (формування, розвитку та використання) трудового потенціалу сільських регіонів залишається маловивченим питанням, особливо у контексті динамічних змін економіки та реформування АПК.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів аналізу соціально-економічних аспектів впливу паритетності міжгалузевих відносин в АПК на процеси відтворення трудового потенціалу сільських регіонів.

Виклад основного матеріалу. Трудовий потенціал галузі створюється в результаті інвестицій, тривалого розвитку та нагромадження і, як і інші складові виробництва, може підлягати звуженому, простому та розширеному відтворенню. З усіх сфер АПК трудовий потенціал аграрного виробництва перебуває в найневигоднішому становищі, зумовленому сезонністю праці, великою залежністю виробничого процесу від природно-кліматичних умов, диспаритетом вартості живої праці та цін на її результати. Водночас існування галузі є природною необхідністю, оскільки вона виробляє продукти харчування для населення, безперервність споживання яких зумовлює й безперервність виробництва, а отже, й відтворення.

Нагадаємо, що суть поняття “паритет” (лат. *paritas* – рівність) у загальному тлумаченні означає принцип рівності, рівноправності сторін у чому-небудь. Паритет – рівноцінність двох або кількох цілей, факторів, засобів, об’єктів, рівність прав і зобов’язань, платежів, становища на ринку різних економічних суб’єктів [7, с. 697]. Паритетність економічних відносин сільського господарства з іншими галузями АПК передбачає рівні умови для відтворення людського капіталу, відтворення і зростання основного капіталу.

Співвідношення між цінами на сільськогосподарську продукцію та спожиту в сільському господарстві промислову продукцію і послуги в АПК має важливе значення. Паритетність у цьому випадку

означає, що купівельна спроможність цін на сільськогосподарську продукцію відносно промислової продукції і послуг зберігається на рівні базового періоду. Йдеться про те, щоб сільськогосподарський товаровиробник за виручені від реалізації власної продукції кошти мав змогу не тільки відновити використані у процесі виробництва продукції ресурси, а й здійснювати розширене відтворення виробництва на рівні базового періоду [6].

Останніми десятиліттями умови міжгалузевого обміну в АПК складаються не на користь сільськогосподарського виробництва: триває процес вилучення доходу, створеного в сільському господарстві, на користь галузей економіки, що виробляють для нього матеріально-технічні ресурси, а також на користь галузей АПК, що перероблюють і реалізують сільськогосподарську продукцію. Часто ціна збуту сільськогосподарської продукції падає до мінімуму тоді, коли вартість матеріально-технічних ресурсів виробництва зростає до максимуму.

Таким чином, ціновий диспаритет на сільськогосподарську продукцію спричинює нерівномірний міжгалузевий розподіл фінансових ресурсів у АПК. В економічно розвинених країнах виробники сільськогосподарської продукції одержують через різні канали 65–75% роздрібною ціни продукції, у той час як в Україні – 10–30% відповідно [6]. Ці “ножиці” витягують усі обігові кошти, які є в сільському господарстві, що у свою чергу впливає на недоотримання прибутків сільськогосподарськими товаровиробниками, а відтак – просте, а то й звужене відтворення ресурсного потенціалу.

За таких умов відтворення трудового потенціалу сільського господарства характеризується негативними ознаками його якісного та кількісного відтворення. Це стосується зменшення частки спеціалістів з вищою освітою, погіршення здоров’я сільського населення, незбалансованого його розподілу у сфері аграрного виробництва та економіки в цілому, низької зайнятості всього працездатного населення села, незадовільних виробничих та соціальних умов для ефективного використання трудового потенціалу,

нераціональної системи оплати праці. Щодо останньої, зазначимо, що середньомісячна заробітна плата у сільському господарстві зростає (на початку 2011 р. її розмір становив 1392 грн, а на початку 2012 р. – 1679 грн, відповідно і до кінця року зростає), однак залишається найнижчою серед інших видів економічної діяльності (67% від середнього розміру заробітної плати в усіх галузях економіки) [8].

Водночас і у структурі грошових доходів домогосподарств у сільській місцевості вона складає близько 49%, тоді як 56% сімейного бюджету у домогосподарствах селян витрачається на продовольчі товари [9, с. 110]. За умов високих темпів інфляції таке підвищення заробітної плати не забезпечує ріст реальних доходів сільського населення та поліпшення їх добробуту.

Зауважимо, що проблема паритетності міжгалузевих відносин в АПК пов'язана не тільки з недосконалістю політики регулювання ціноутворення на сільськогосподарську продукцію та продукцію промисловості, а й значною мірою з проблемою ресурсної залежності від інших, більш розвинутих, держав. Аграрне виробництво все частіше зіштовхується з браком власних ресурсів і технологій. Ціни на біржах на генетичний матеріал, гербіциди та інші інтелектуальні продукти зростають з кожним роком.

Так, за вирощування більшості сільськогосподарських культур господарства купують імпортні гербіциди, пестициди, елітне насіння тощо. Оновлення машинно-трак-торних парків сільгосппідприємств відбувається часто через купівлю техніки з-за кордону, у тому числі техніки, що була у вжитку. Національному машинобудуванню важко витримати конкуренцію за ціною та якістю. Зауважимо, що в Україні немає навіть свого національного зернозбирального комбайна (втрати зерна через недостатню кількість збиральних комбайнів щороку становлять близько 6 млн т, тобто 1 млрд доларів USA).

Згадаємо й про енергетичну залежність економіки України від Росії. Ціни на газ та паливо не під силу відрегулювати навіть на державному рівні. На практиці в багатьох господарствах перевитрату коштів на енергоресурси компенсують їх економією на оплаті праці працівників, а відтак – і на

можливостях розвитку їх трудового потенціалу (очевидно, що на працівнику найлегше відрегулювати брак коштів: працівник погодиться працювати за нижчу зарплатню, техніка без бензину – ні). І якщо навіть продуктивність праці у нас зростає, то ефективність її падає, а отже, і конкурентоспроможність теж.

Тому можна стверджувати, що центр управління проблемою диспаритету цін знаходиться не в середині АПК, а за його межами і навіть виходить за національні кордони держави. Втім, така картина не тільки в сільському господарстві, а й в промисловості, у гуманітарній та соціальній сферах.

Комплексна оцінка паритетності міжгалузевих відносин в АПК вимагає відповідної системи показників, до яких можна зарахувати:

- розмір заробітної плати працівників сільського господарства порівняно із середнім її розміром в економіці (з урахуванням складності, інтенсивності та тривалості праці);

- відношення розміру нарахованих амортизаційних відрахувань до середньорічної балансової вартості основних виробничих засобів порівняно з відповідним показником інших країн (таке порівняння є доцільним, оскільки склад і структура основних засобів у різних галузях суттєво відрізняються);

- коефіцієнти оновлення та вибуття основних засобів порівняно із середніми їх значеннями в економіці;

- відношення індексу зростання цін на засоби виробництва для сільського господарства до індексу зростання цін на сільськогосподарську продукцію;

- рентабельність виробництва та рентабельність використання основних і оборотних засобів порівняно з аналогічними показниками в економіці загалом.

Як комплексний показник досягнення паритету доцільно використовувати індекс досягнення паритетності, що розраховується як відношення фактичної річної виручки сільгоспвиробників до розрахункової виручки, необхідної для досягнення паритету. Розмір розрахункової виручки визначається додаванням до фактичної виручки сум, необхідних для досягнення рівня оплати праці, рентабельності і

амортизаційних відрахувань, які відповідають умовам паритету [1].

Для вирішення цього завдання важливим є створення економічних умов зростання платоспроможності сільськогосподарських підприємств. Заходи щодо підтримки паритету повинні поширюватися на всіх виробників товарної продукції. Однак особливу увагу щодо фінансової підтримки держава повинна зосередити на малих і середніх аграрних підприємствах, оскільки саме вони є осередками економічного і соціального розвитку сільських територій.

Контролювати виконання умов паритету й розраховувати індекс досягнення паритетності поки що можливо лише щодо сільгосппідприємств, оскільки стосовно фермерських господарств і господарств населення необхідної статистики немає. Для наукових і практичних цілей необхідна система регулярних вибіркового статистичних обстежень підприємств усіх форм господарювання.

Систематичний моніторинг умов міжгалузевої взаємодії та їх регулювання державою сприятимуть вирівнюванню економічних умов та більш справедливому обміну результатами праці, високому кінцевому результату господарської діяльності суб'єктів, синхронності, пропорційності і ритмічності роботи всіх галузей АПК [5].

Висновки. Останніми десятиліттями умови міжгалузевого обміну в АПК характеризуються вилученням доходу, створеного в сільському господарстві, на користь галузей економіки, що виробляють для нього матеріально-технічні ресурси, перероблюють і реалізують сільськогосподарську продукцію. Так, ціновий диспаритет на сільськогосподарську продукцію спричинює нерівномірний міжгалузевий розподіл фінансових ресурсів у АПК, що у свою чергу впливає на недоотримання прибутків сільськогосподарськими товаровиробниками, а відтак – просте, а то й звужене відтворення ресурсного потенціалу.

Отже, однією з важливих умов ефективного використання та відтворення трудового потенціалу села є налагодження та регулювання еквівалентного обміну між містом і селом. Паритетність економічних відносин сільського господарства з іншими галузями АПК передбачає рівні умови для відтворення людського капіталу, відтворення і зростання основного капіталу.

Отже, її забезпечення на сьогодні повинно стати одним із завдань, чи навіть етапів поступового переходу до принципів зрівноваженого розвитку сільськогосподарського виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Никитюк О. В. Методичні аспекти паритетності міжгалузевих відносин в агропромисловому комплексі [Електронний ресурс] / Микитюк О. В. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_36/mist/9PDF.pdf.
2. Саблук П. Т. Ціновий фактор у розвитку сільськогосподарського виробництва / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. – № 9. – С. 3-9.
3. Козак О. А. Формування міжгалузевих відносин та еквівалентність обміну в аграрній сфері / О. А. Козак, Л. М. Малік // Економіка АПК. – 2012. – № 8. – С. 17-21.
4. Шпичак О. М. Теоретичні основи еквівалентного обміну в агропромисловому комплексі / О. М. Шпичак // Економіка АПК. – 2000. – № 9. – С. 3-10.
5. Месель-Веселяк В. Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 7-14.
6. Федорчук О. М. Щодо питання формування паритетних відносин у сфері матеріально-технічного забезпечення сільського господарства [Електронний ресурс] / О. М. Федорчук. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca_ekon/2011_38/65.pdf.
7. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – К. : ВЦ “Академія”; Тернопіль : Академія народного господарства, 2002 – . – Т. 2. – 2002. – 951 с.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Соціальні індикатори рівня життя населення : стат. зб. – 2012 [Електронний ресурс]. –
Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publposl_u.htm.

